

بررسی تاثیر آموزش تنظیم خانواده از طریق مطالعه جزوه آموزشی بر میزان آگاهی زنان شهر اردبیل

ناطق عباسقلی زاده^۱، دکتر منوچهر براک^۲، دکتر مهرداد میرزازحیمی^۳، اسماعیل ولیزاده حقی^۴

چکیده

زمینه و هدف: افزایش جمعیت و رشد بی رویه آن یکی از مشکلات اساسی کشورمان می باشد و ترویج استفاده از وسایل تنظیم خانواده نقش بسزایی در کاهش آن دارد. نتایج مطالعات انجام شده در سطح کشور تاثیر آموزش را در کاربرد روش ها و وسایل تنظیم خانواده نشان می دهند. هدف از این مطالعه تعیین میزان آگاهی زنان ۱۵-۴۹ ساله تحت پوشش مراکز بهداشتی، درمانی شهر اردبیل قبل و بعد از مطالعه جزوه آموزشی بوده است.

روش کار: نمونه مورد مطالعه در این پژوهش ۱۳۸ نفر از مادران واجد شرایط ۱۵-۴۹ ساله تحت پوشش مراکز بهداشتی، درمانی شهر اردبیل بوده اند، که از بین چهارده مرکز بهداشتی، درمانی به صورت تصادفی ساده و از هر مرکز ده نفر با حداقل سطح سواد سیکل (راهنمایی) انتخاب شده بودند. این مطالعه به صورت توصیفی، مقطعی و آینده نگر از طریق بررسی متون، تدوین پرسشنامه، تهیه جزوه آموزشی و ارایه جزوات به مادران واجد شرایط و تکمیل پرسشنامه توسط آنها قبل و بعد از مطالعه در فاصله زمانی دی ۱۳۷۹ لغایت خرداد ۱۳۸۰ انجام شده است.

یافته ها: بین اشتغال مادر و استفاده از وسایل تنظیم خانواده ارتباط معنی دار مشاهده نگردید. نتایج آزمون مک نیمار و t-test نشان دادند بین آموزش های ارایه شده در زمینه نحوه شروع استفاده از قرص های ضدبارداری، نحوه فاصله دهی در مصرف قرص های ضدبارداری، اقدام هنگام فراموشی مصرف قرص، ارجح بودن روش وازکتومی نسبت به توبکتومی، فاصله تزریق آمپولهای ضدبارداری و طول اثر IUD قبل و بعد از مطالعه جزوه آموزشی اختلاف معنی دار آماری وجود داشت.

نتیجه گیری: آموزش در ارتقای سطح آگاهی جامعه مورد پژوهش تاثیر قابل توجهی داشته و در نتیجه در بهبود عملکرد آنان در زمینه تنظیم خانواده موثر است. بنابراین توصیه می شود مقوله آموزش زنان در این زمینه جدی گرفته شود.

واژه های کلیدی: آگاهی، زنان، روش های تنظیم خانواده

۱- مولف مسئول: مربی آموزش بهداشت دانشکده پزشکی - دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

۲ و ۳- استاد یار اطفال دانشکده پزشکی - دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

۴- مربی زبان دانشگاه پیام نور اردبیل

مقدمه

جمعیت جهان در طول سده‌های متوالی با آهنگ کند و متناسب با منابع در دسترس رو به افزایش بوده است ولی از آغاز انقلاب صنعتی با بهبود نسبی زندگی و اقدامات مربوط به بهسازی و ارتقای سلامت آهنگ رشد جمعیت شتاب بیشتری به خود گرفت. در نیمه دوم قرن بیستم با کشف داروهای ضد میکروبی و دستیابی به روش‌های مفید در کنترل اکثر بیماری‌های واگیر، بهبود مراقبت‌های بهداشتی حتی در کشورهای در حال توسعه رشد جمعیت شتاب بیشتری گرفت [۲۰۱].

افزایش جمعیت اگر فراتر از امکانات جامعه باشد به یک مشکل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی پیچیده تبدیل می‌شود که اثرات زیانبار آن در ابعاد مختلف مانند منابع تأمین غذا، وضعیت خانوار و بهداشت، آموزش و پرورش، مسکن، اشتغال، رشد بی رویه، حاشیه نشینی شهرها، مشکلات اقتصادی، تغییر در توزیع سنی جمعیت، کاهش منابع آب و منابع طبیعی، مشکلات زیست محیطی و ... قابل مشاهده است [۳].

رشد جمعیت ایران نیز در دو دهه اخیر چنان افزایش پیدا کرده که در مقطعی به رشد انفجاری رسیده است، اکنون نیز پیامدهای این رشد سریع به خوبی محسوس است و در آینده هم تا مدت‌ها ادامه خواهد یافت. بنابراین لزوم اجرای برنامه‌های تنظیم خانواده نیاز به مشارکت آگاهانه، داوطلبانه و فعال همه افراد، مسئولین ذیربط و خانواده‌ها دارد که چنین مشارکتی جز با آموزش آن‌هم در سطح کلان امکانپذیر نمی‌باشد. حال باتوجه به اینکه آموزش خود نیازمند تحقق شرایط خاصی از جمله برنامه ریزی، تأمین نیروی انسانی‌ماهر، ابزار، تجهیزات، هزینه و وقت است بر این مبنای سازمان‌های ذیربط مهم است که بدانند این آموزش‌ها تاچه اندازه می‌توانند در ارتقای سطح آگاهی افراد واجد شرایط در خصوص ضرورت اعمال

برنامه‌های تنظیم خانواده و تحدید جمعیت مؤثر باشند. عبارتی میزان هزینه-اثر بخشی (cost-effectiveness) برنامه‌ها را ارزیابی کنند [۴].

هدف کلی اجرای این پژوهش پاسخ به این سؤال بود که آیا مطالعه جزوه آموزشی در افزایش آگاهی زنان از وسایل و روش‌های تنظیم خانواده مؤثر است؟

مواد و روش‌ها

حجم نمونه را در این پژوهش ۱۳۸ نفر از مادران واجد شرایط ۱۵-۴۹ ساله تحت پوشش مراکز بهداشتی، درمانی شهر اردبیل تشکیل می‌دادند که از بین‌چهارده مرکز بهداشتی، درمانی به صورت تصادفی و از هر کدام ده نفر با سطح سواد حداقل سیکل (راهنمایی) انتخاب شده بودند. این مطالعه به صورت توصیفی، کاربردی و آینده نگر از طریق بررسی متون، تدوین پرسشنامه، تهیه جزوه آموزشی و ارایه جزوات به مادران واجد شرایط و تکمیل پرسشنامه توسط آنها قبل از مطالعه و پس از گذشت یکماه از مطالعه در فاصله زمانی دی ۱۳۷۹ لغایت خرداد ۱۳۸۰ انجام شده است و متغیرهایی مانند سواد، سن، اشتغال، میزان درآمد، تفاهم زوجین، آگاهی از وسایل تنظیم خانواده، اختلاف سن زن و شوهر، تعداد فرزندان و ... مد نظر بوده اند. در این بررسی مادران واجد شرایط (۱۵-۴۹ساله) تحت پوشش مراکز بهداشتی و درمانی شهر اردبیل بعد از توجیه، نسبت به تکمیل پرسشنامه‌ای که قبلاً طراحی شده بود اقدام و آن را تحویل می‌دادند سپس جزوه آموزشی طراحی شده از قبل در مورد روش‌ها و وسایل تنظیم خانواده در اختیار آنان قرار می‌گرفت تا بعد از مطالعه کامل آن بعد از یک ماه مجدداً به مرکز بهداشتی و درمانی مربوطه مراجعه نموده و مشابه مرحله قبل از آموزش نسبت به تکمیل پرسشنامه مربوطه اقدام نمایند.

یافته‌ها

در این پژوهش نمونه مورد بررسی از لحاظ میزان تحصیلات در ۴ گروه راهنمایی، متوسطه، دیپلم کامل و تحصیلات دانشگاهی گروه بندی شده بودند که به ترتیب ۲۸٪، ۲۰٪، ۳۶٪ و ۱۶٪ نمونه‌های مورد بررسی را شامل می‌شدند. در بررسی رابطه بین اشتغال مادر و استفاده از وسایل تنظیم خانواده مشخص گردید که ۸۵٪ آزمودنی‌ها خانه‌دار و فقط ۱۵٪ آنان شاغل بودند.

در پاسخ به تفاهم زوجین در استفاده از روش‌های تنظیم خانواده و فرد تعیین کننده روش پیشگیری از بارداری ۵۹٪ به وجود تفاهم تأکید ورزیدند و ۲۳٪ آنان زنان، ۱۱٪ آنان شوهران و ۷٪ آنان عوامل دیگری را بعنوان تعیین کننده انتخاب روش و وسایل پیشگیری از بارداری عنوان نمودند.

در بررسی میزان آگاهی خانم‌های شرکت کننده در مطالعه در مورد روش‌های تنظیم خانواده و مقایسه بین آگاهی قبل و بعد از مطالعه جزوه آموزشی، نتایج نشان دادند مادران تحت بررسی در خصوص نحوه شروع استفاده از قرص قبل از آموزش ۶۰٪ و بعد از آموزش ۸۱٪ آگاهی داشتند (جدول ۱).

جدول شماره ۱. توزیع فراوانی مطلق و نسبی آگاهی از نحوه استفاده قرص توسط مادران قبل و بعد از مطالعه جزوه آموزشی

پاسخ	قبل از مطالعه		بعد از مطالعه	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
صحیح	۸۳	۶۰	۱۱۴	۸۱
غلط	۵۵	۴۰	۲۴	۱۹
جمع	۱۳۸	۱۰۰	۱۳۸	۱۰۰

آگاهی مادران درخصوص ارجح بودن روش واژکتومی نسبت به توبکتومی قبل و بعد از آموزش ۴۵٪ و ۷۴٪ بوده است.

آگاهی مادران تحت بررسی در خصوص اقدام هنگام فراموشی مصرف قرص قبل و بعد از مطالعه به ترتیب ۱۴ و ۴۳٪ بوده است.

در خصوص آگاهی زنان از طول اثر IUD قبل و بعد از مطالعه جزوه آموزشی نتایج به ترتیب ۴۳٪ و ۸۱٪ گزارش شده است (جدول ۲).

جدول شماره ۲. توزیع فراوانی مطلق و نسبی آگاهی زنان در مورد طول اثر آی یو دی قبل و بعد از مطالعه جزوه آموزشی

پاسخ	قبل از مطالعه		بعد از مطالعه	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
صحیح	۶۱	۴۳	۱۱	۸۱
غلط	۷۷	۵۷	۲۷	۱۹
جمع	۱۳۸	۱۰۰	۱۳۸	۱۰۰

میزان آگاهی زنان در مورد فاصله تزریق آمپول‌های ضد بارداری قبل و بعد از مطالعه جزوه آموزشی به ترتیب ۴۰٪ و ۸۱٪ بود (جدول ۳).

جدول شماره ۳. توزیع فراوانی مربوط به آگاهی در مورد فاصله تزریق آمپول‌های ضد بارداری توسط زنان تحت بررسی قبل و بعد از مطالعه

پاسخ	قبل از مطالعه		بعد از مطالعه	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
صحیح	۵۶	۴۰	۱۱۴	۸۱
غلط	۸۲	۶۰	۲۴	۱۹
جمع	۱۳۸	۱۰۰	۱۳۸	۱۰۰

بطور کلی نتایج قبل و بعد از آموزش با توجه به آزمون‌های مک‌نمار و T-test تاثیر آموزش را نشان دادند.

این آگاهی در رابطه با نحوه فاصله دهی در مصرف قرص‌های ۲۱ عددی قبل و بعد از آموزش به ترتیب ۶۵٪ و ۹۳٪ بوده است و این آگاهی در رابطه با نحوه فاصله دهی در مصرف قرص‌های ۲۸ عددی قبل و بعد از آموزش به ترتیب ۲۱٪ و ۵۲٪ بوده است.

بحث

نتایج بدست آمده در خصوص سؤال اصلی این بررسی دلالت بر افزایش میزان آگاهی مادران تحت بررسی در مواد، روش و وسایل تنظیم خانواده بعد از مطالعه جزوه آموزش با توجه به انجام آزمون های مک نيمار و t.test در زمينه استفاده از قرص، ارجحيت انجام وازکتومی نسبت به توبکتومی، تزریق آمپول ضدبارداری و استفاده از IUD دارد.

سيما قاسمی کپورچالی در مقاله ای تحت عنوان «بررسی تاثیر آموزش بهداشت در زمينه تنظيم خانواده بر آگاهی، نگرش و عملکرد زنان شاغل در کارخانجات منتخب سازمان صنايع تهران» به تأثير آموزش اشاره می کند که با نتایج این مطالعه نیز مطابقت دارد [۵].

در مطالعه دیگری مهمترین متغیرهایی که در افزایش جمعیت مورد مطالعه مؤثر تشخیص داده شده اند، عدم آگاهی زنان در مورد تنظيم خانواده و وسایل پیشگیری از بارداری بوده است که در این مطالعه نیز با توجه به تأثير آموزش، ضرورت استمرار آن احساس می شود [۶].

در مطالعه جهانفر مشخص گردید که در دوران باروری زنان، بیماری های عارضه دار ناشی از عدم دسترسی به بهداشت باروری بسیار بیشتر و مهمتر از ابتلا به سل، عفونت های تنفسی و غیره است و امروزه در مقیاس جهانی ۳۶٪ از زنانی که در سنین باروری هستند از بیماری ها و مشکلات عدم دسترسی به بهداشت باروری رنج می برند. لذا اهمیت آموزش در رفع مشکلات یادشده مشخص می شود [۷].

در مطالعه ملک افضلی و همکاران بر اساس تحقیق انجام شده در وزارت بهداشت، بر ارایه آموزش بهداشت در زمينه تنظيم خانواده تاکید فراوان شده است که در همین راستا نیز این مطالعه انجام شده و

ضرورت دارد تا همچنان این روند استمرار داشته باشد [۸].

مطالعه حاضر بیشترین منبع کسب اطلاعات خانم را پرسنل مراکز بهداشتی با ۹۴ مورد (۶۷٪) تشکیل می داد همانگونه که در مطالعه دیگری رشیدی نیز بیشترین منبع کسب اطلاعات را مراکز بهداشتی، درمانی با ۵۸٪ میدانند. همچنین در مطالعه حاضر تلویزیون به عنوان منبع کسب اطلاعات مادران در مورد تنظيم خانواده فقط برای ۹ مورد (۶٪) مطرح بوده است که با نتایج مطالعه رشیدی با ۵/۳٪ همخوانی دارد [۹]. در ضمن در مطالعه حاضر ۷۲ مادر (۵۲٪) دارای تحصیلات دیپلم یا بالاتر بودند در حالیکه در مطالعه فوق فقط ۲۸/۸٪ زنان مورد بررسی دارای مدرک دیپلم بوده اند و هیچکدام از آنان تحصیلات دانشگاهی نداشته اند [۹].

در مطالعه حاضر نمونه مورد بررسی بیشترین استفاده را از قرص با ۵۵ مورد (۳۹٪) داشتند که با مطالعه رضانی و همکاران همخوانی دارد [۱۰]. در مطالعه دیگری که بر روی ۲۰۰۰ زن در نیجریه انجام شده است شایعترین روش انتخابی زنان IUD با (۶۶/۲٪) ذکر شده است [۱۱]. در مطالعه حاضر فقط ۲۰ نفر (۱۴٪) از نمونه مورد بررسی از IUD استفاده می کردند.

عباس زاده بزنی در مطالعه دیگری تحت عنوان «بررسی میزان تأثير آموزش بهداشت بر آگاهی، نگرش و عملکرد کارگران مرد گروه صنعتی کفش ملی و بلا در زمينه تنظيم خانواده» به صورت گروه کنترل و شاهد تأثير آموزش را در گروه آزمودنی با ($P < 0/0001$) بیان می کند که با نتایج مطالعه حاضر همخوانی دارد [۵].

در این راستا با عنایت به نتایج بدست آمده پیشنهاد می شود نسبت به آموزش زنان شهری و روستایی متناسب با سطح سواد و خصوصیات فرهنگی آنان به شکلی مستمر اقدام شود تا شاهد کاهش بیش از پیش موالید در ایران باشیم.

تشکر و قدردانی

این طرح با هزینه دانشگاه علوم پزشکی اردبیل انجام شده است. بدینوسیله از زحمات معاونت پژوهشی دانشگاه تشکر و قدردانی می‌گردد. همچنین از زحمات دکتر مهدی صمدزاده صمیمانه تقدیر و تشکر بعمل می‌آید.

منابع

- ۱- پارک جی ای. درسنامه پزشکی پیشگیری اجتماعی، ترجمه شجاعی تهرانی، حسین، جلد اول، انتشارات سماط، سال انتشار ۱۳۷۶، صفحات ۱۹۷ تا ۲۳۸.
- ۲- جهانفر محمد. جمعیت و تنظیم خانواده، انتشارات دهخدا، سال انتشار ۱۳۷۷، صفحات ۱۰۵ تا ۱۳۴.
- ۳- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، جزوه آموزشی در مورد روش های تنظیم خانواده، سال انتشار ۱۳۷۹، صفحات ۱۲ الی ۱۹.
- ۴- وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، نشریه صندوق جمعیت ملل متحد، سال انتشار ۱۳۷۹، صفحات ۱۲ الی ۱۹.
- ۵- قاسمی گپور چالی سیما. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته آموزش بهداشت، دانشکده علوم پزشکی دانشگاه تربیت مدرس تهران، ۱۳۷۴.
- ۶- سوری حمید. بررسی وضع موالید و مطالعه میزان آگاهی های زنان در مورد مسایل جمعیتی و تنظیم خانواده در اهواز، خلاصه مقالات دانشگاه علوم پزشکی اهواز، دفتر روابط دانشگاهی و امور بین الملل و سمینارهای معاونت پژوهشی، سال ۱۳۷۷، صفحه ۲۷.
- ۷- جهانفر شایسته. مشکلات باروری در مقیاس جهانی، خلاصه مقالات همایش سراسری بهداشت باروری، دانشگاه علوم پزشکی زنجان، سال ۱۳۷۹، صفحه ۱.
- ۸- ملک افضلی حسین. جمعیت و تنظیم خانواده در جمهوری اسلامی ایران، مجله نبض، شماره دوم، سال دوم، ۱۳۷۱، صفحه ۶۳.

۹- رشیدی سکینه، شاه حسینی زهره. بررسی عقاید و آگاهی زنان شهر ساری نسبت به کنترل موالید در سال ۷۵-۷۴، مجله شکیبا، دانشکده پرستاری و مامایی نسیبه ساری، سال دوم، شماره ۳ و ۴، تابستان و پاییز ۱۳۸۱، صفحات ۳۰ تا ۳۳.

۱۰- رضانی یدا. . بررسی میزان آگاهی، نگرش و عملکرد مردان متأهل مناطق روستایی کاشان نسبت به روش های تنظیم خانواده در سال ۷۵، مجله طب و تزکیه، شماره ۲۸، بهار ۱۳۷۷، صفحات ۴۱-۳۷.

11- Colette B. Doctors Fear IUD Avoidance Internet, Health Scout news, 2002 Jan.